

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomikoulutus

Heli Ihalainen, Tanja Smal ja Olga Takoja

Työtoiminta vastaanottokeskuksissa

Tiivistelmä

Heli Ihalainen, Tanja Smal ja Olga Takoja
Työtoiminta vastaanottokeskuksissa, 27 Sivua, 2 Liitettä
Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosionomikoulutus, sosionomi
Opinnäytetyö 2017
Ohjaaja: Koulutuspäällikkö Helena Wright

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata eri vastaanottokeskusten turvapaikanhakijoille järjestämää työtoimintaa, sekä kartoittaa erilaisia toimintamalleja ja niiden toimivuutta. Tavoitteena oli kerätä tietoa eri toimijoiden ylläpitämien vastaanottokeskusten työtoiminnan käytänteistä, niiden toimivuudesta sekä mahdollisuuksista ja haasteista.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Haastattelut toteutettiin yksilö- ja parihaastatteluina, haastattelulomakkeen avulla kesän 2017 aikana. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua. Tutkimusta varten haastateltiin vastaanottokeskusten ohjaajia työtoiminnasta ja sen järjestämisestä. Valikoituneet vastaanottokeskukset olivat kaikki eri toimijoiden ylläpitämiä.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin turvapaikkaprosessia, vastaanottoa sekä työtoimintaa. Opinnäytetyön tuloksista selvisi, että eri toimijoiden ylläpitämien vastaanottokeskusten järjestämä työtoiminnan sisältö ei juurikaan poikkea toisistaan. Työtoiminnan käytännön toteutuksessa sen sijaan löytyi jonkin verran eroja vastaanottokeskusten välillä.

Kehittämisehdotuksina nousi esiin verkostoituminen eri vastaanottokeskusten kanssa sekä ratkaisukeskeinen ajanhallinta työtehtävissä. Opinnäytetyöprosessin aikana heräsi myös ideoita jatkotutkimusten aiheille. Yhtenä aiheena hyödyllistä voisi olla tutkia sosiaaliohjaajien ja -työntekijöiden yhteistyötä ohjaajien kanssa.

Vastaavanlaisia opinnäytetöitä ei tietojemme mukaan ole tehty ennen ja tuoretta tutkittua tietoa turvapaikanhakijoista on vain vähän saatavilla. Opinnäytetyömme on kattava kokonaisuus kaikille vastaanottokeskuksessa työskenteleville, työskentelyä aloittaville tai aiheesta muuten kiinnostuneille.

Avainsanat: Työtoiminta, vastaanottokeskus, turvapaikanhakija.

Abstract

Heli Ihalainen, Tanja Smal, Olga Takoja

Work activities in reception centers, 27 pages, 2 appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Health Care and Social Services, Lappeenranta

Degree Programme in Social Services

Bachelor's Thesis 2017

Instructor: Helena Wright, Degree Programme, Manager Saimaa University of Applied Sciences

The aim of this thesis was to describe the work program of asylum seekers at different reception centers and to find out different operating models and how they work. The objective was to get information from reception centers maintained by various operators about their work programs, their functionality and what are the opportunities and challenges.

The thesis was carried out by qualitative research. Individual and pair interviews were conducted in an during summer 2017. The material analysis method used theme and content analysis. Workers from three different reception centers maintained by different operators were interviewed for this research about their work program. The theoretical part of the thesis focused on the undergoing process of asylum seekers, the operations of the reception centers and the work programs. The results showed that there were only small differences between their different reception centers regarding their work programs. However, there were some differences in the practical implementations between reception centers.

Solution-focused time management, co-operation and networking with other reception centers came up as development ideas. During the process, ideas for further research also emerged. One topic that could be useful to explore is how social counselors and workers co-operate with the advisors, and what is the level of asylum seekers information security. To our knowledge, this topic has not been standing before. There is only a small amount of available research data, and this thesis offers a comprehensive entity for all current reception center workers and for those who are just starting their work at reception centers or, for people who are otherwise interested in the subject.

Keywords: work program, reception center, asylum seeker.

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Maahanmuuttajuus	6
3	Turvapaikkaprosessi	6
3.1	Turvapaikan hakeminen Suomesta	7
3.2	Turvapaikkaprosessin kulku.....	7
4	Vastaanottotoiminta	8
5	Työtoiminta	9
5.1	Työtoiminta vastaanottokeskuksessa	10
5.2	Työtoiminta ja ansiotyö vastaanottokeskuksen ulkopuolella	10
5.3	Työtoiminnan merkitys	11
6	Vastaanottokeskukset.....	12
6.1	Joutsenon vastaanottokeskus.....	12
6.2	Imatran vastaanottokeskus	13
6.3	Kotipalvelu Mehiläinen Oy Metsätähti	13
7	Opinnäytetyöprosessi	14
7.1	Opinnäytetyön tavoite ja selvityskysymykset	14
7.2	Aineiston keruu	14
7.3	Aineiston analysointi	16
7.4	Eettisyys	16
8	Tutkimustulokset.....	17
8.1	Työtoiminnan kuvaus vastaanottokeskuksissa	17
8.2	Henkilökunnan näkemys työtoiminnan merkityksestä.....	22
8.3	Työtoiminnan kehittäminen	23
9	Yhteenveto.....	24
10	Pohdinta.....	25
	Lähteet.....	28

Liitteet

Liite 1 Saatekirje

Liite 2 Haastattelulomake

1 Johdanto

Vuonna 2015 Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita ja vastaanottokeskuksia jouduttiin avaamaan nopealla aikataululla. Tämä asetti haasteita vastaanottokeskusten toiminnalle ja sitä kautta myös työtoiminnan järjestämiselle. Uusia työntekijöitä rekrytoitiin paljon ja saattoi kestää kauan, että toimintatavat vakiintuivat.

Tämän opinnäytetyön tekijöistä kaikki ovat työskennelleet vastaanottokeskuksessa, minkä kautta työtoiminnan merkitys ja haasteet sen käytännön toteutuksessa ovat nousseet esille. Meitä myös kiinnosti, onko työtoiminnan järjestämisessä eroja eri toimijoiden ylläpitämien vastaanottokeskusten välillä.

Muut kuin kauttakulkukeskukset ovat laissa velvoitettuja järjestämään turvapaikanhakijoille työtoimintaa omatoimisuuden lisäämiseksi. Laki ei kuitenkaan määrittele työtoiminnan sisältöä tarkemmin. Aiheesta ei juurikaan löydy aiempaa tutkittua tietoa.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään, miten työtoimintaa toteutetaan erilaisissa vastaanottokeskuksissa. Opinnäytetyöhön on koottu tietoa haastatteleamalla vastaanottokeskusten henkilökuntaa. Opinnäytetyön aluksi avataan maahanmuuttajuutta käsitteenä ja turvapaikanhakijoihin liittyvää perustietoa sekä kuvataan turvapaikkaprosessi kokonaisuudessaan. Opinnäytetyö selvittää myös, miten laki määrittelee työtoiminnan järjestämisen ja milloin turvapaikanhakijalla on oikeus ansiotyöhön.

Opinnäytetyö esittelee kolmen eri toimijan ylläpitämää vastaanottokeskusta, joihin tehtiin haastattelut kesän 2017 aikana. Opinnäytetyössä kuvataan työtoiminnan kehittämismahdollisuuksia tuotetun tiedon pohjalta ja tuloksista on koottu yhteenveto ja pohdinta.

2 Maahanmuuttajuus

Maahanmuuttaja on toisesta maasta muuttavan henkilön yleiskäsite. Tällä viitataan ulkomailla syntyneeseen henkilöön. Perusteita maahanmuuttoon voi olla esimerkiksi perhe, opiskelu, työ tai pakolaisuus. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.)

Pakolaisella tarkoitetaan henkilöä, jolle on kotimaansa ulkopuolella myönnetty kansainvälistä suojelua. Käytännössä puhekielessä pakolaisella viitataan kaikkiin niihin henkilöihin, jotka ovat joutuneet pakenemaan kotimaastaan ja heille on myönnetty oleskelulupa. (Pakolaisneuvonta 2009.)

Maahanmuuttajat yhdistetään helposti homogeeniseksi ryhmäksi, vaikka kaikkia määrittävät esimerkiksi uskonto, kieli, maahanmuuton syy ja sosiaaliryhmä. Toisen sukupolven maahanmuuttajia on Suomessa vähän, mutta määrä on lisääntymässä. Ihmiset matkustavat paljon ympäri maailmaa ja monet heistä kokevat itsensä transnationaaliksi, eli ylirajaiseksi. Ihminen saattaa kasvaa eri maassa ja koulutautua toisessa. Myös töiden, perheen tai sukulaisten perässä saatetaan muuttaa toiseen maahan. (Drake 2010, 12-13.)

Suomea sitovat useat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Tärkeimmät näistä sopimuksista ovat Euroopan ihmisoikeussopimus, kidutuksen vastainen yleissopimus, lapsen oikeuksien sopimus ja Geneven pakolaissopimus. Nämä ihmisoikeussopimukset ovat maahanmuuttoa määrittelevien lakien taustalla. Maahanmuuttoa keskeisesti sääteleviä lakeja ovat perustuslaki, kotoutumislaki, ulkomaalaislaki, laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta eli vastaanottolaki, tasa-arvolaki sekä yhdenvertaisuuslaki. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017.)

3 Turvapaikkaprosessi

Suomen turvapaikkapolitiikassa on sitouduttu YK:n pakolaissopimuksen soveltamiseen. EU:n direktiivit säätelevät suojelun myöntämistä ja turvapaikkamenettelyä. Hakemuksen yksilöllinen käsittely tulisi olla perustana turvapaikkamenettelyssä. Turvapaikkahakemus voidaan käsitellä joko nopeutettuna tai normaalina

menettelynä. Vuosittain Suomi ottaa vastaan myös kiintiöpakolaisia, jotka ovat YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n mukaan kansainvälistä suojelua tarvitsevia. YK:n pakolaissopimuksessa ei varsinaisesti ole määräyksiä turvapaikkamenettelyistä ja menettelyt ovat erimaissa erilaisia. Euroopan unioni tavoittelee yhtenäistä menettelytapaa EU:n alueelle, mutta edelleen löytyy eroja jäsenvaltioiden menettelyissä. Suomessa menettely perustuu ulkomaalaislakiin. (Pakolaisneuvonta 2017.)

3.1 Turvapaikan hakeminen Suomesta

Turvapaikkaa voi hakea Suomesta sellainen henkilö, joka oleskelee pysyvän asuinmaansa tai kotimaansa ulkopuolella ja on siellä vaarassa joutua vainon kohteeksi. Turvapaikkaa Suomesta voi hakea vain Suomen rajojen sisältä käsin, eikä esimerkiksi sähköpostilla tai kirjeellä. Vainon kohteeksi voi joutua poliittisen mielipiteen, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen, alkuperän, kansallisuuden tai tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen vuoksi. Turvapaikkahakemus edellyttää, ettei henkilö halua turvautua kotimaansa tai pysyvän oleskelumaansa suojeluun. Suomeen tulon jälkeen henkilön on mahdollisimman pian ilmoitettava rajatarkastusviranomaiselle tai poliisille halustaan hakea turvapaikkaa Suomesta. Tämän jälkeen viranomaisen kirjaa henkilöstä perustiedot, ottaa sormenjäljet ja tekee rekisteritarkistukset. (Maahanmuuttovirasto 2017a.)

3.2 Turvapaikkaprosessin kulku

Turvapaikkahakemuksen jättänyt henkilö ohjataan vastaanottokeskukseen asumaan, jonka jälkeen hän jää odottamaan kutsua Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhutteluun. Turvapaikkapuhuttelussa henkilön on esitettävä mahdollisimman tarkka kuvaus kulkemastaan reitistä sekä perusteltava turvapaikan tarve todennukaisesti. Turvapaikkapuhutteluun on otettava mukaan kaikki mahdolliset dokumentit ja todisteet kertomansa paikkansa pitävyyden osoittamiseksi. Turvapaikkapuhuttelu tehdään aina puhuteltavan omalla äidinkielellä tulkin avustamana. (Maahanmuuttovirasto 2017a.)

Suomi ei käsittele hakemusta, jos henkilö on jättänyt jo hakemuksen toiseen turvalliseen maahan tai hänellä on jo oleskeluoikeus toisessa turvallisessa maassa.

Tämä perustuu Dublin 2 säädökseen. Säädöksellä on tarkoitus estää järjestelmän väärinkäyttö. Järjestelmä takaa sen, että vain yksi maa vastaa henkilön turvapaikkahakemuksesta. (Dublin 2 asetus 343/2003.)

Turvapaikkapuhuttelun jälkeen turvapaikanhakija jää odottamaan päätöstä Maahanmuuttovirastosta. Päätöksen antaa tiedoksi joko Maahanmuuttovirasto tai poliisi. Myönteisen päätöksen saanut henkilö saa usein pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan humanitäärisen tai toissijaisen suojelun perusteella. Myös yksilöllisten inhimillisten syiden perusteella voidaan myöntää oleskelulupa. (Pakolaisneuvonta 2017.)

4 Vastaanottoiminta

Henkilön hakiessa turvapaikkaa Suomesta hänet ohjataan vastaanottokeskukseen odottamaan hakemuksen käsittelyä. Vastaanottokeskukset tarjoavat turvapaikanhakijalle erilaisia palveluita perustuen lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. (Maahanmuuttovirasto 2017b.)

Vastaanottoiminnan vastuualueet jakautuvat portaittain eri toimijoiden välillä. Sisäministeriö vastaa yleisestä ohjauksesta, poliittisista päätöksistä, lainsäädännöstä sekä vastaanottokeskuksien perustamisesta, sijoittamisesta ja lakkautuksista. Sisäministeriön alaisuudessa toimiva Maahanmuuttovirasto puolestaan hoitaa vastaanottokeskuksien toiminnan ohjauksen, suunnittelun ja seurannan. Maahanmuuttovirasto on vastuussa myös ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmän toimeenpanon ohjauksesta ja säilöönottokeskusten toiminnan ohjauksesta. (Maahanmuuttovirasto 2017c.)

Suomessa laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta turvaa toimeentulon ja huolenpidon turvapaikkaprosessin aikana. Laki säätelee myös vastaanottokeskuksissa tarjolla olevat palvelut kuten majoituksen, vastaanottorahan, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut, työ-, ja opintotoiminnan sekä mahdollisen ateriapalvelun. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746.)

Vastaanottoraha määräytyy sen mukaan, missä turvapaikanhakija majoittuu. Osassa vastaanottokeskuksista tarjotaan ateriat, joten siellä maksetaan pienempää vastaanottorahaa. Vastaanottokeskuksissa, joissa asiakkaat valmistavat itse ateriansa maksetaan isompaa vastaanottorahaa. Näistä puhutaan täyden rahan vastaanottokeskuksina. (Maahanmuuttovirasto 2017d.)

Vastaanottokeskukseen majoittamisessa otetaan aina huomioon turvapaikanhakijan ikä ja sukupuoli sekä pyritään järjestämään se, että perheenjäsenet voivat asua yhdessä. Siirroista toiseen vastaanottokeskukseen päättää aina vastaanottokeskus, mutta turvapaikanhakijaa on myös kuultava ennen siirtoa. Turvapaikanhakija voi myös järjestää itse asumisensa eli asua yksityismajoituksessa. Tällöin hänen on esitettävä vuokrasopimus tai muu selvitys asumisestaan ja ilmoitettava osoitteensa vastaanottokeskukselle, johon hänet on rekisteröity. Ilman tarvittavia selvityksiä turvapaikanhakija ei ole oikeutettu vastaanottokeskuksen järjestämiin palveluihin. Turvapaikanhakijan on oltava aina jonkin vastaanottokeskuksen kirjoilla ja sitä kautta palveluiden piirissä. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746.)

5 Työtoiminta

Työtoimintaa on Suomessa monelle eri kohderyhmälle, mutta tavoitteet ja päämäärät ovat kaikissa samat. Niin sosiaalihuoltolain määrittelemässä kuntouttavassa työtoiminnassa, kuin vastaanottolain määrittelemässä työ- ja opintotoiminnassa pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja tukemaan ihmisen arjen säännöllisyyttä ja sujuvuutta. (Lukkaroinen 2005, 24; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

Kuntouttava työtoiminta valmentaa ihmistä työelämään. Se auttaa kartoittamaan työkykyä ja löytämään suuntaa työ- tai opiskelu-uralle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.) Samalla tavalla turvapaikanhakijalle laaditaan oma työ- ja opinto-ohjelma, jonka yksi tavoite on helpottaa mahdollista kotoutumista ja sitä kautta työllistymistä (Lukkaroinen 2005 s.24).

5.1 Työtoiminta vastaanottokeskuksessa

Säännöllisen rytmien saavuttaminen sekä hyödyllinen ja mielekäs tekeminen on keskeisiä työtoiminnan tavoitteita vastaanottokeskuksessa. Työtoiminnan avulla mahdollistuu myös viihtyvyyden lisääminen, esimerkiksi huolehtimalla yhteisten tilojen siisteydestä tai osallistumalla kunnostustöihin. Turvapaikanhakija sekä työnantaja eivät ole työsuhteessa keskenään. Kyseessä on toimintaohjelma, joka toteutetaan työ- ja opintotoimintana, eikä siihen sovelleta työlainsäädäntöä. Työtoiminta voi mahdollistaa myös kontakteja ulkopuolelle. Silloin, jos työtä tehdään työsuhteessa työnantajan johdolla valvotusti ja siitä saadaan palkkaa tai muuta vastiketta, on kyseessä työsopimuslaisa tarkoitettu työsuhde. (Lukkaroinen 2005 s.24.)

Muut kuin kauttakulkukeskukset ovat velvoitettuja järjestämään turvapaikanhakijoille työ- ja opintotoimintaa omatoimisuuden lisäämiseksi. Tämä perustuu lain kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta pykälään 29. Laissa ei ole määritelty tarkemmin työ- ja opintotoiminnan sisältöä. Turvapaikanhakijat ovat velvoitettuja osallistumaan heille määriteltyihin töihin, jos heillä ei ole perusteltua syytä olla osallistumatta. Jos työ- tai opintotoiminnasta toistuvasti kieltäytyy, voidaan vastaanottorahasta vähentää enimmillään 20% kahden kuukauden ajan. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746.)

Koska laissa ei ole määritelty tarkemmin työtoiminnan sisältöä, sen määrittävät vastaanottokeskukset itse ja käytännöt ovat vaihtelevia. Työ voi olla esimerkiksi siivousta, avustavia töitä kunnassa tai yrityksessä, pihatöitä tai kunnossapitotöitä. Opintotoiminta pitää sisällään suomen tai ruotsin kielen opiskelua, suomalaisiin tapoihin ja kulttuuriin tutustumista tai vaikka tietotekniikan opiskelua. (Pakolaisneuvonta 2013.)

5.2 Työtoiminta ja ansiotyö vastaanottokeskuksen ulkopuolella

Työtoimintaa voidaan kertaluonteisesti järjestää myös vastaanottokeskuksen ulkopuolella. Tämän tulisi olla talkootyypistä, eikä sitouttaa pitkäaikaisesti. Talkooluonteisia töitä voi olla esimerkiksi maatalan- tai puutarhan hoitoon liittyvät

työt. Työtoiminnaksi ei tulisi hyväksyä tehtäviä, joihin liittyy itsenäistä vastuunotamista tai vallankäyttöä, tehtäviä jotka edellyttävät korkeampaa koulutusta vastuuta kasvatuksesta ja opetuksesta tai sosiaali- ja terveydenhuollosta. Työministeriön ottama vastuuvakuutus kattaa sellaiset tapaturmat ja ammattitautiasiat, jotka tapahtuvat työtoimintasopimuksessa erikseen mainituissa ja yksilöidyissä työ- tai opintotoiminnan tehtävissä. Valtionkonttori hoitaa nämä tapaturmavakuutuslain mukaisesti. (Lukkaroinen 2005 s.25.)

Turvapaikanhakijan on mahdollista tehdä ansiotyötä turvapaikan hakemisen jälkeen kolmen kuukauden päästä. Kunhan hän on esittänyt turvapaikkaa hakieksaan voimassaolevan matkustusasiakirjan. Ansiotyöhön on oikeus puolen vuoden kuluttua, jos turvapaikanhakija ei ole esittänyt matkustusasiakirjoja. Työnteko-oikeutta ei tarvitse hakea erikseen. Oleskelulupaa voi hakea työnteon perusteella, mikäli ansiotyö on jatkuvaa. Ansiotyötä tehdessä turvapaikanhakijan täytyy huolehtia siitä, että hänellä on työnteko-oikeus voimassa. Työnantaja on myös varmistusvelvollinen turvapaikanhakijan työnteko-oikeudesta tai työntekoon oikeuttavasta oleskeluluvasta. Jos turvapaikanhakija on ollut Suomessa vähemmän kuin puoli vuotta, kannattaa työnantajan aina varmistaa työnteko-oikeus Maahanmuuttovirastosta. Oikeudettomasta työnteosta saatetaan rangaista sekä työnantajaa, että turvapaikanhakijaa. (Maahanmuuttovirasto 2017c.)

5.3 Työtoiminnan merkitys

Monilla Suomeen tulleista turvapaikanhakijoista on taustallaan traumaattisia kokemuksia. Näitä voivat olla esimerkiksi kidutus, väkivalta, hengenvaarallinen pakomatka, huoli läheisistä sekä kotimaassa vallitseva sekasorto. Tällaisessa tilanteessa turvallinen arki ja mielekäs tekeminen sekä osallisuus ovat suuressa roolissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b.)

Vastaanottokeskukset pyrkivät tarjoamaan turvallisen arjen turvapaikanhakijoille. Silti arki vastaanottokeskuksessa voi tuntua hyvin yksinäiseltä ja merkityksettömältä, etenkin jos sinne on tullut yksin ja perhe sekä ystävät ovat esimerkiksi jääneet kotimaahan. Vastaanottokeskusten tarjoaman työ- ja opintotoiminnan tärkeimpiä tehtäviä ovat tarjota turvapaikanhakijoilleen arkeen sisältöä ja miele-

kästä tekemistä raskaan turvapaikkaprosessin aikana. Työtoiminnan avulla turvapaikanhakija voi myös toteuttaa osallisuuttaan ja hyödyntää kotimaastaan hankkimiaan taitoja yhteisön hyväksi. Tärkeä näkökulma työtoiminnan merkityksessä on myös se, että turvapaikanhakijoilla esiintyy huomattavasti psykososiaalisia oireita. Psykososiaalisen tukityön kehittäminen ennaltaehkäisevään suuntaan on oleellista ja tärkeää mielenterveyshoidon kustannusten minimoimiseksi. (Lukkaroinen 2005 s.22.)

6 Vastaanottokeskukset

Vastaanottokeskusten toimintaa pyörittävät Suomessa kunnat ja erilaiset järjestöt kuten Suomen Punainen Risti. Maahanmuuttoviraston vastaanottoyksikkö tekee toimijoiden kanssa sopimuksen toiminnan järjestämisestä. Maahanmuuttovirastolla on tällä hetkellä kaksi vastaanottokeskusta, nämä sijaitsevat Joutsenossa ja Oulussa. Joutsenoon on keskitetty myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. (Maahanmuuttovirasto 2017e.)

6.1 Joutsenon vastaanottokeskus

Joutsenon vastaanottokeskus on Maahanmuuttoviraston alainen virasto, jonka toiminta on alkanut vuonna 1990. Joutsenon vastaanottokeskus sijaitsee Lappeenrannan Konnunsuolla. Joutsenon vastaanottokeskus on kauttakulkukeskus. Turvapaikanhakijat tulevat järjestelykeskuksen kautta Konnunsuolle odottamaan turvapaikkapuhutteluita. Puhutteluiden jälkeen heidät siirretään toiseen vastaanottokeskukseen odottamaan turvapaikkapäätöstä. (Valtiolle 2015.)

Asiakaspaikkoja yksikössä on 300. Sinne majoittuu niin perheitä kuin yksin maahan tulleita aikuisia. Keskuksessa on ruokapalvelu ja asiakkaille maksetaan pienempää vastaanottorahaa. Joutsenon vastaanottokeskuksen vastuulla on myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä sekä suljettu säilöönoton majoitusyksikkö. (Valtiolle 2015.)

Joutsenon vastaanottokeskus sijaitsee entisen vankilan tiloissa, syrjässä kaupungin keskustasta. Vastaanottokeskuksen tontti on iso ja ympärillä on paljon

metsää ja peltoa. Tontti on osittain aidattu ja rakennusten välissä on suuri sisäpiha.

6.2 Imatran vastaanottokeskus

Imatran vastaanottokeskus on Suomen Punaisen Ristin ylläpitämä vastaanottokeskus, joka avattiin vuoden 2015 loppupuolella. Imatran vastaanottokeskus toimi ensin kauttakulkukeskuksena, kunnes se muuttui odotusajan keskuksiksi. Asiakaspaikkoja on noin 300, ja keskuksessa asuu niin perheitä kuin yksintulleitakin turvapaikanhakijoita. Keskuksessa asiakkaat laittavat itse ruokansa eli se on täyden vastaanottorahan keskus. (Perälä 2017.)

Vastaanottokeskus on hotelli Vuoksenhovin entisissä tiloissa Vuoksen varrella, muutaman kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Vastaanottokeskus rajoittuu metsäalueeseen ja sillä on oma iso piha parkkipaikkoineen.

6.3 Kotipalvelu Mehiläinen Oy Metsätähti

Inkeröisten vastaanottokeskus on perustettu vuoden 2016 alussa ja se on niin sanottu odotusajankeskus. Vastaanottokeskus on entisen hotelli Kantrin tiloissa. Keskusta ylläpitää Hoivapalvelu Metsätähti Oy, joka on osa Kotipalvelu Mehiläisen konsernia. Asiakaspaikkoja keskuksessa on 151, mutta käytännössä keskukseseen voidaan majoittaa enimmillään noin 120 asiakasta. Keskuksessa on järjestetty ruokapalvelu, joten siellä maksetaan pienempää vastaanottorahaa. Vastaanottokeskus on suunnattu perheille, mutta keskuksessa majoittuu myös yksintulleita naisia ja muutamia yksintulleita miehiä. (Tanska 2017.)

Inkeröisten vastaanottokeskus sijaitsee kaupungin keskustassa, aivan pääkadun varrella. Lähellä sijaitsevat muun muassa kauppa ja ravintola. Keskuksen yhteydessä on muitakin toimijoita eikä omaa piha-aluetta tai parkkipaikkaa ole.

7 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessimme alkoi kesän 2016 aikana vastaanottokeskuksessa suoritettuna työharjoittelun myötä. Prosessi käynnistyi aluksi vauhdilla ja ideoita aiheeseen kehittyi useita työn suunnitteluvaiheessa. Apua opinnäytetyön suunnitteluun saimme myös vastaanottokeskuksen henkilökunnalta harjoittelun aikana. Yhteinen työskentely vastaanottokeskuksessa herätti paljon kysymyksiä työtoiminnan mahdollisuuksista. Tämän myötä aiheemme alkoi rajautua koskemaan turvapaikanhakijoita ja nimenomaan heille järjestettyä työtoimintaa.

7.1 Opinnäytetyön tavoite ja selvityskysymykset

Tavoitteenamme oli kerätä tietoa eri toimijoiden ylläpitämien vastaanottokeskusten työtoiminnan käytännöistä, niiden toimivuudesta sekä mahdollisuuksista ja haasteista. Laissa on velvoitettu järjestämään työtoimintaa, mutta sen sisältöä tai kestoa ei ole tarkemmin määritetty. Tämän vuoksi käytännöt voivat olla hyvinkin erilaisia vastaanottokeskusten välillä. Halusimme myös selvittää, onko eri toimijoiden ylläpitämien vastaanottokeskusten työtoiminnan järjestämistavoissa eroja. Tutkimus tuottaa tietoa vastaanottokeskuksille työtoiminnan mahdollisuuksista ja mahdollisista kehitysideoista.

Opinnäytetyön selvityskysymykset olivat

1. Miten työtoiminta on järjestetty vastaanottokeskuksessa?
2. Millainen on henkilökunnan näkemys työtoiminnan merkityksestä.
3. Miten työtoimintaa voisi kehittää?

7.2 Aineiston keruu

Tutkimuksemme tarkoituksena oli saada kerättyä haastateltavilta omakohtaisia kokemuksia työtoimintaan liittyen, joten päädyimme kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohta on ihminen, eli haastateltava ja hänen henkilökohtaiset kokemuksensa tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. (Kylmä & Juvakka 2007, 16.) Haastateltavien määrää oli tarkoin pohdittava. Halusimme saada tarpeeksi tietoa sekä tehdä syvällisiä tulkintoja. Pää-

dyimme siihen, että haastatteleimme mahdollisuuksien mukaan jokaisesta vastaanottokeskuksesta työtoiminnasta vastaavia ohjaajia. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 58.)

Tutkimuksessa haastattelimme kolmen eri vastaanottokeskuksen henkilökuntaa. Haastattelut teimme teemahaastatteluna kysymyslomakkeen pohjalta. Nämä kolme vastaanottokeskusta valikoituivat mukaan, koska jokainen on eri toimijan ylläpitämä. Joutsenon vastaanottokeskus toimii Maahanmuuttoviraston alaisuudessa, Imatran vastaanottokeskus on Suomen Punaisen Ristin ylläpitämä ja Inkeröisten vastaanottokeskus on Kotipalvelu Mehiläinen Oy Metsätähden.

Nauhoitimme kaikki tekemämme haastattelut. Nauhoitetut haastattelut on helppo purkaa ja analysoida. Samalla varmistetaan se, ettei haastattelusta jää mitään oleellista tietoa uupumaan. Pelkkien muistiinpanojen pohjalta analysointia on vaikea tehdä, sillä harvemmin käsin tai koneella kirjoitettuihin muistiinpanoihin saa ylös kaiken haastattelussa ilmenneen. (Kylmä & Juvakka 2007, 90.)

Opinnäytetyömme haastattelut toteutettiin yksilö- ja parihaastatteluina. Yhdessä paikassa haastattelimme yhteensä kolmea ihmistä, kahdella eri kerralla. Tämän paikan haastateltavat olivat paikan työtoiminnasta vastaavat ohjaajat. Toisessa paikassa haastattelut toteutettiin myös kahdella eri kerralla. Nämä haastattelut teimme paikan toiveesta yksilöhaastatteluina. Myös täällä haastateltavina olivat paikan työtoiminnasta vastaavat ohjaajat. Kolmannessa paikassa haastateltavana oli vastaava ohjaaja.

Opinnäytetyömme toteutettiin teemahaastattelun keinoin, koska se on strukturoitua haastattelua väljempi muoto. Väljempi haastattelumuoto antaa haastateltavalle mahdollisuuden tuottaa monipuolisempia kuvauksia aiheesta. Tutkittavan aiheen ympärille loimme teemat, joiden avulla halusimme paneutua aiheeseen. Teemojen tueksi keksimme muutamia kysymyksiä tukemaan teemaa ja haastattelua. Kysymysten asettaminen lomakkeeseen oli haastavaa, koska meidän täytyi miettiä, saisimmeko varmasti vastaukset selvityskysymyksiimme. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 77-80.)

7.3 Aineiston analysointi

Haastatteluiden läpikäymisen aloitimme litteroimalla nauhoitetut aineistot kokonaisuudessaan, eli haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi tietokoneella. Litteroinnin teimme tarkasti aineistoa kunnioittaen. Muutimme aineiston yleiskielelle jättäen pois turhat täytesanat, joilla ei sisällön kannalta ole merkitystä. Tämän avulla vastaukset oli helppo koota yhteen eri teemojen alle ja analysoida ne. Teemoittelun teimme käsin käyttämällä eri teemoille eri värejä. Valmiit teema-alueet helpottivat analyysia, koska vastaukset saatiin helpommin näkyville. Tässä analysointitavassa ongelmana voi olla haastattelun kokonaisuuden häviäminen. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 141-142.)

Haastatteluista saadun materiaalin analysoinnin teimme aineistolähtöisesti teemoittelun. Olimme etukäteen valinneet tietyt teemat, joita halusimme tarkastella syvällisemmin. Näiden ennalta määritettyjen teemojen lisäksi ei aineistosta nousut uusia mielenkiintoisia teemoja. Mikäli uusia aiheeseemme sopivia teemoja olisi kuitenkin noussut esiin, olisimme ne ottaneet myös tarkasteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 93-95.)

7.4 Eettisyys

Koko opinnäytetyöprosessin ajan noudatimme tarkasti hyvän tieteellisen käytännön mukaisia ohjeita. Olimme alusta alkaen tarkkoja ja huolellisia siinä, mitä haluamme lähteä selvittämään ja miten sen teemme. Hankimme asianmukaiset tutkimusluvut ennen kuin olimme vastaanottokeskuksiin yhteydessä haastattelun tiimoilta. Tutkimusluvut haimme Maahanmuuttovirastolta, Suomen Punaiselta Ristiltä ja Kotipalvelu Mehiläinen Oy Metsätähdeltä. Haastattelujen myötä saamamme ääninauhat ja niiden jälkeen tehdyt litteroinnit olemme pitäneet tallessa vain omana tietonamme koko prosessin ajan. Nämä takaavat tutkimuksen luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden. Nämä ohjeet olivat taustalla kaikissa prosessin vaiheissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Eettisyys tuli esille jo opinnäytetyötä suunnitellessa. Kaikilla meistä on työkokemusta vastaanottokeskuksessa työskentelystä, joten alusta asti piti tehdä selväksi, että omia ajatuksia ja tunteita ei sekoiteta tähän tutkimukseen. Alussa poh-

dimme vaikuttaako tutkimukseen se, että yksi vastaanottokeskus on toiminnaltaan ja toimintamalleiltaan meille entuudestaan tuttu. Välillä koimme tämän haastavana, mutta tiedostettuamme asian, se ei vaikuttanut lopputulokseen. Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisuus lähtee ennen kaikkea siitä, ettei tutkija sekoita omia ajatuksiaan ja näkökulmiaan tutkimuskohteeseen. Tutkija sen sijaan ymmärtää haastateltavan näkökulmia. (Virsta.)

Haastattelut teimme kasvotusten ja näin välttyimme mahdollisilta väärinymmärryksiltä kysymyksiin liittyen. Kasvotusten haastattelemisen etuna voidaan pitää myös mahdollisuutta tarkentaa haastateltavan vastausta ja huomioida myös non-verbaaliset reaktiot. Haastattelijana oli varottava johdattelemasta haastateltavaa, ettei tutkimustulos vääristy. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 34.)

Haastatteluja purkaessa oli haastavaa entuudestaan tutun vastaanottokeskuksen kohdalla olla lisäämättä jo ennestään tietämiämme asioita. Eettisistä syistä emme voineet käyttää kuin haastatteluiden myötä saatua tietoa. Yhtenä eettisenä ongelmana tulosten raportoinnissa nousi esiin tulosten esittäminen. Emme halunneet, että tuloksista ilmenee missä vastaanottokeskuksessa oli mitään vastattu. Näin ollen tuloksissa vastaanottokeskuksia ei ole eritelty missään vaiheessa.

Tutkimusta varten keräämämme aineisto esimerkiksi äänitallenteet ja litteroinnista syntyvä kirjallinen aineisto tuhottiin heti tulosten valmistuttua. Aineistoa ei ole tarkoitus tämän opinnäytetyön jälkeen käyttää esimerkiksi jatkotutkimuksiin. (Kylmä & Juvakka 2007, 141.) Aineistosta on enää jäljellä tässä opinnäytetyössä luettavissa oleva materiaali.

8 Tutkimustulokset

8.1 Työtoiminnan kuvaus vastaanottokeskuksissa

Siitä huolimatta, ettei laki määrittele työtoiminnan sisältöä, kaikissa tutkimuksesamme mukana olleissa vastaanottokeskuksissa työtoiminta pitää sisällään pääosin siivoustyötoimintaa. Siivoustyötoimintaa on niin sisätiloissa kuin ulkoalueilakin.

Työtehtävät ovat hyvin samankaltaisia jokaisessa vastaanottokeskuksessa. Sisätilojen siivous painottuu kaikille yhteisiin tiloihin, kuten asukaskeittiöihin, käytäviin sekä liikuntatiloihin. Muita sisäsiivouksen työtehtäviä ovat esimerkiksi lattiapintojen siivous, kaiteiden ja ovenkahvojen pyyhkiminen sekä rappukäytävän siistinä pitäminen.

Ulkosiivouksen ja kunnossapidon työtehtävät vaihtelevat enemmän vastaanottokeskusten välillä. Vaihtelun selittää vastaanottokeskusten erilainen sijainti ja erilaiset ympäristöt ulkotilojen suhteen. Esimerkiksi yhdessä vastaanottokeskuksessa ei ole varsinaista omaa piha-aluetta lainkaan. Joten täällä ulkotoimintaa ei juurikaan voida järjestää kuten kahdessa muussa vastaanottokeskuksessa. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miksi työtoiminnan sisältöä on laissa hankala määrittellä. Ulkotoimintaan kuuluvina tehtävinä haastateltavat mainitsevat esimerkiksi roskien viennin, lumien luonnin, nurmikon leikkaamisen ja yleisen siisteyden ylläpitämisen.

Turvapaikanhakijoita on veloitettu osallistumaan työtoimintaan eri tavoin eri vastaanottokeskuksissa. Yhdessä vastaanottokeskuksessa työtoimintaan veloitetaan osallistumaan vain yksin maahan tulleet turvapaikanhakijat. Perheiden velvollisuutena on hoitaa vain omien asuntojensa siisteys. Tässä vastaanottokeskuksessa perheet asuvat paritaloissa, joissa on oma piha-alue. Muut turvapaikanhakijat asuvat erillisessä asuntolarakennuksessa. Yhdessä huoneistossa asuu kaksi perhettä, joilla on käytössään yhteinen keittiö ja kylpyhuone. Kahdessa muussa vastaanottokeskuksessa työtehtävät ovat perhekohtaisia, joten on perheestä riippuvaa, miten työt jaetaan. Näissä keskuksissa perhe majoitetaan yhteen huoneeseen ja huoneet sijaitsevat samassa rakennuksessa kuin yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden huoneet.

Kaikissa mukana olevissa vastaanottokeskuksissa turvapaikanhakijoille pidetään info ennen työtoiminnan aloittamista. Infossa heille kerrotaan mihin lakiin ja pykälään velvollisuus työtoimintaan osallistumisesta perustuu. Samalla kerrotaan osallistumatta jättämisen seurauksista. Infossa käydään myös läpi jokaisen työtehtävät, työpäivät ja työajat. Lisäksi esitellään käytettävät siivousvälineet ja omat siivousalueet.

Työtoiminnan tuntimäärä ja käytännön toteutus vaihtelevat enemmän vastaanottokeskuksien välillä. Päivittäinen työtoimintaan turvapaikanhakijalta kuluva aika on jokaisessa keskuksessa alle kaksi tuntia päivässä. Kuitenkin työtoimintaa on minimissään viisi tuntia viikossa. Työtehtävät on pyritty järjestämään niin, että ajallisesti kaikilta turvapaikanhakijoilta kuluu työtoimintaan suurin piirtein saman verran aikaa. Tällä pyritään takaamaan tasa-arvo turvapaikanhakijoiden välillä ja ehkäisemään konflikteja. Yhdessä vastaanottokeskuksessa työtoiminta on asiakkaille lähes jatkuvaa koko keskuksessa vietetyn ajan, kahdessa muussa työtoimintaa pidetään 2-4 viikon jaksoissa. Näissä kahdessa vastaanottokeskuksessa on pääsääntöisesti kaikilla turvapaikanhakijoilla vain yksi työtoimintajakso. Työtoimintaa järjestetään viidestä seitsemään päivään viikossa. Aika määräytyy sen mukaan, mikä alue kyseisellä turvapaikanhakijalla tai perheellä on siivottavanaan.

Kahdessa vastaanottokeskuksessa on selkeästi määritelty ohjaajat, jotka vastaavat työtoiminnan toteutuksesta ja valvonnasta. Yhdessä vastaanottokeskuksessa kaikki osallistuvat työtoiminnan järjestämiseen ja sen valvomiseen. Tässä vastaanottokeskuksessa sunnuntaina iltavuorossa oleva ohjaaja laatii seuraavan viikon työtoimintalistat, joissa määritellään tehtävät ja niitä suorittavat turvapaikanhakijat.

Motivointi ja palaute

Vastaanottokeskuksissa turvapaikanhakijoita motivoidaan työtoimintaan hyvin erilaisin tavoin. Yhdessä keskuksessa kerrottiin, ettei heillä erityisesti motivoida turvapaikanhakijoita työtoiminnan aikana. Se riittää, että he tietävät velvollisuudestaan osallistua työtoimintaan.

Kahdessa keskuksessa annetaan työtoimintaan osallistumisesta virallinen työtodistus, johon tulee merkintä suoritetusta työtoiminnan määrästä sekä vastaanottokeskuksen leima. Työtodistuksella on ohjaajien kokemuksen mukaan suuri merkitys jatkossa esimerkiksi töitä hakiessa, jos turvapaikanhakija saa jäädä Suomeen. Työtodistus myös motivoi työn hoitamiseen huolellisesti ja tunnollisesti.

Turvapaikanhakijoita keuhetaan hyvin tehdystä työstä ja yritetään pitää positiivinen ilmapiiri työtoiminnan aikana. Yhdessä vastaanottokeskuksessa järjestetään työjakson loputtua todistusten jako ruokailun yhteydessä ja näin ollen he saavat myös julkisesti kiitosta työstään. Jakson loputtua parhaiten työnsä hoitaneet palataan pienellä muistamisella. Ohjaajat pitävät tärkeänä yhteisöllisyyden tunnetta, joka syntyy näissä kohtaamisissa.

Seuranta

Työtoimintaa seurataan kaikissa mukana olleissa vastaanottokeskuksissa hyvin samalla tavalla. Jokaisessa paikassa on käytössä lomakkeet, joihin henkilökunta merkitsee tehdyn työn, kun turvapaikanhakija käy tämän ilmoittamassa. Sairaudesta johtuvista poissaoloista turvapaikanhakija tarvitsee aina terveydenhoitajan todistuksen. Jos turvapaikanhakija lähtee matkalle työtoimintajakson aikana, on hän itse vastuussa siitä, että löytää itselleen sijaisen matkansa ajaksi tekemään siivoustyöt.

Ohjaajat käyvät yleensä tarkastamassa työn jäljen. Kahdessa vastaanottokeskuksessa tarkastuksen pääsääntöisesti suorittaa työtoiminnasta vastaavat ohjaajat. Tarkastus pyritään tekemään pian sen jälkeen, kun turvapaikanhakija on käynyt ilmoittamassa tehneensä työn, jotta siivottu alue ei ehdi likaantua uudestaan ennen tarkastusta.

Työtoiminnasta kieltäytymisestä tai työtehtävien laiminlyönnistä joudutaan harvemmin rankaisemaan. Maahanmuuttoviraston ohjeistuksen mukaan varoituksia annetaan kaksi, jonka jälkeen vastaanottorahasta voidaan vähentää 20%. Tämä prosenttiosuus on kuitenkin monelle turvapaikanhakijalle iso rahallisesti, joten yleensä pelkkä varoitus on riittävä. Maahanmuuttoviraston ohjetta kaikki mukana olevat vastaanottokeskukset noudattavat samalla tavalla.

Yksilöllisyys

Haastattelujen perusteella voi tulla siihen johtopäätökseen, ettei turvapaikanhakijoiden yksilöllisiä tarpeita ja taitoja voida juurikaan huomioida työtoiminnan järjestämisessä. Ainoastaan terveydellisillä syillä tehtäviä voidaan yksilöllistää ja tarvittaessa myöntää vapautus työtoiminnasta.

Turvapaikanhakijalla on usein joku ammatti kotimaassaan, koulutukset eivät kuitenkaan vastaa Suomen ja Euroopan lainsäädäntöä. Tästä syystä eri alojen ammattilaisia ei voida hyödyntää vastaanottokeskusten työtoiminnassa. Suomessa tarvitaan paljon erilaisia lupia, esimerkiksi keittiötöihin hygieniapassi ja rakennustöihin työturvallisuuskortti. Näitä turvapaikanhakijoilla ei ole olemassa.

Kulttuuritaustat eivät juurikaan vaikuta työtehtävien jakamiseen. Joissakin kulttuureissa miehen ei ole soveliasta siivota julkisesti, mutta tästä syystä harvoin kukaan kieltäytyy kokonaan työtoiminnasta. Tarvittaessa kulttuurisista syistä turvapaikanhakija voidaan siirtää esimerkiksi sisäsiivouksesta ulkotyötoimintaan. Näinkin pienillä asioilla voidaan tukea turvapaikanhakijan yksilöllisiä tarpeita.

Turvapaikanhakijalla on mahdollisuus työllistyä myös vastaanottokeskuksen ulkopuolelle. Työ vastaanottokeskuksen ulkopuolella voi olla esimerkiksi työharjoittelu tai palkkatyö. Tällainen on kuitenkin äärimmäisen harvinaista, vaikka halukkuutta turvapaikanhakijoilla olisi. Harjoittelu- tai ansiotyöpaikkoja on vaikea löytää, yksi syy tähän saattaa olla turvapaikanhakijan epävaka tilanne sekä puutteellinen kielitaito. Muutto toiseen keskukseseen tai kuntaan saattaa tulla hyvinkin nopeasti ja on hankala sitoutua työhön pidemmäksi aikaa. Työllistyminen vastaanottokeskuksen ulkopuolelle vapauttaa yleensä turvapaikanhakijan työtoiminnasta. Vastaanottokeskus päättää itse tästä käytänteestä. Kahdessa vastaanottokeskuksessa on ollut yksittäisiä turvapaikanhakijoita työssä tai työharjoittelussa esimerkiksi puutarhatöissä, vanhainkodissa ja koulunkäyntiavustajina.

Haasteet

Työtoiminnan järjestämisen kannalta haasteeksi koetaan monia asioita. Asiakasvaihtuvuus on haaste etenkin kauttakulkukeskuksessa. Voi olla, että uusille turvapaikanhakijoille ehditään pitää info siivoustyötoiminnasta, mutta heidät siirretään muualle ennen kuin työ alkaa. Näitä tilanteita pyritään kuitenkin ehkäisemään kyselemällä esimieheltä tulevista asiakassiirroista.

Turvapaikanhakijoilla on myös yleensä hyvin erilainen vuorokausirytmistö suomalaisiin verrattuna. He ovat tottuneet nukkumaan pitkään ja työskentelemään myö-

hään illalla tai yöllä. Tämä on kuitenkin työtoiminnan valvonnan kannalta mahdotonta. Työ tulee tehdä aamupäivän aikana, koska silloin on henkilökuntaa paikalla tarkastamassa työnjälkeä heti siivouksen jälkeen.

Virallisia tulkkeja siivousinfoissa käytetään hyvin vähän, koska kaikista kielistä ei välttämättä löydy vastaavia sanoja esimerkiksi siivousvälineille. Sen sijaan infoissa käytetään jonkin verran muita turvapaikanhakijoita tulkkeina. Myös käytännön esimerkin avulla pääsee pitkälle. Yleensä tarvittava tieto omaksutaan, kun asiat näytetään konkreettisesti kädestä pitäen, esimerkiksi näytetään se siivousväline, josta juuri sillä hetkellä kerrotaan.

Työtoiminnan kehittämiseksi suurimmaksi haasteeksi nousee ohjaajien ja työntekijöiden ajanpuute. Paljon olisi esimerkiksi maalaustyötä, pieniä remonttihommia ja ruohonleikkuuta. Nämä vaatisivat ohjaajan jatkuvasti paikalle valvomaan työntekoa, mikä on kuitenkin lähes mahdotonta. Samoin erilaiset luvat, kuten työturvallisuuskortti ovat tietyn tyyppisissä tehtävissä Suomessa pakollisia.

8.2 Henkilökunnan näkemys työtoiminnan merkityksestä

Haastateltavat pohtivat haastattelun aikana myös työtoiminnan merkitystä turvapaikanhakijoille. Suurimpana asiana esiin nousi työtoiminnan vaikutus henkiseen jaksamiseen. Elämä vastaanottokeskuksessa on pääsääntöisesti pelkkää odottamista, ensin odotetaan turvapaikkapuhuttelua ja sen jälkeen turvapaikkapäätöstä.

Työtoiminnan ajoittuminen aamuun ja aamupäivään auttaa turvapaikanhakijoita pitämään vuorokausirytmien kunnossa. Suomalaiseen rytmiin tottuminen on tärkeää myös jatkossa kotoutumisen kannalta, koska täällä viralliset tapaamiset ja muut pakolliset menot ovat usein aamulla ja aamupäivällä. Työtoiminta tuo myös kovasti kaivattua sisältöä päiviin.

Ohjaajat mainitsevat paikkojen siistinä pysymisen edistävän parempaa ilmapiiriä vastaanottokeskuksessa. Puhtaassa ympäristössä turvapaikanhakijat viihtyvät ja tuntevat olonsa kotoisammaksi. Vaikka vastaanottokeskusta ei voi kutsua varsinaisesti kenenkään kodiksi, monelle se on ainut asuinpaikka pitkän turvapaikka-prosessin ajan.

Haastateltavat pitävät tärkeänä suhdetta jonka turvapaikanhakija heihin luo työtoiminnan ohjauksen aikana. Työ vastaanottokeskuksessa on kiireistä, joten aikaa yksilölliseen kohtaamiseen ei muuten juuri ole. Nämä kohtaamiset luovat turvapaikanhakijalle turvallisuuden tunnetta sekä tunnetta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Kuulluksi tuleminen koetaan tärkeäksi varsinkin Suomeen yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kannalta katsottuna. Positiivinen huomio ja onnistumisen kokemuksen hyvin tehdystä työstä edistävät lisäksi turvapaikanhakijoiden psyykkistä hyvinvointia. Tällainen palaute saa turvapaikanhakijat kokemaan itsensä hyödyllisiksi.

8.3 Työtoiminnan kehittäminen

Esiin nousevia kehittämideoita

Haastatteluissa nousi esiin runsaasti kehittämideoita työtoimintaan liittyen. Eräässä vastaanottokeskuksessa toivottiin tiiviimpää yhteistyötä eri vastaanottokeskusten ohjaajien välillä. Tiiviimmällä yhteistyöllä vastaanottokeskukset voisivat yhtenäistää toimintamallejaan ja jakaa kokemuksia käytännön työstä. Yhteistyö voisi esimerkiksi sisältää yhteisiä tapaamisia, vierailuja eri vastaanottokeskuksiin ja koulutuksia. Tiiviimpää yhteistyötä toivottiin nimenomaan ohjaajien välille, jotka tekevät työtä tiiviisti turvapaikanhakijoiden arjessa.

Esille nousi myös henkilökunnan asenteet ja puuttuva yhteistyö työtoiminnan järjestämisen sekä valvonnan kohdalla. Koettiin, että yhteinen tavoitteellisuus työtoiminnasta puuttuu ja työtoiminta koetaan vain välttämättömänä pahana. Tässä asiassa tulisi painottaa työtoiminnan merkitystä turvapaikanhakijoiden, työntekijöiden sekä yhteiskunnan kannalta. Näin työtoiminta muuttuisi näkyväksi ja tulisi osaksi vastaanottokeskuksen arkirutiineja.

Äitien ja naisten osallistamista työtoiminnan avulla pidettiin myös tärkeänä kehittämialueena. Pienten lasten äidit jäävät helposti kotiin hoitamaan lapsia, kun isät ovat mukana työtoiminnassa. Koettiin, että äitien kohdalla työtoiminnan pakollisuus lisäisi isien roolia kotona ja antaisi jatkossakin naisille paremmat mahdollisuudet kotoutumiseen. Naisten osallistuminen vahvemmin työtoimintaan viestisi naisten ja miesten tasa-arvosta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Turvapaikanhakijoiden osaamisen hyödyntäminen vastaanottokeskuksen työtoiminnassa on hankalaa ja jäänyt tähän asti vähälle huomiolle. Heillä on paljon taitoja ja ammatillista osaamista, jota voisi hyödyntää. Tähän asti näitä asioita on hyödynnetty lähinnä projektiluontoisissa töissä, jotka eivät ole varsinaisesti työtoimintaa. Tällaisia töitä ovat esimerkiksi remontointi- ja maalaustyö sekä polkupyörien korjaus. Turvapaikanhakijoiden osallisuutta voisi lisätä myös varsinaisen työtoiminnan lisäksi vapaaehtoistyöllä. Turvapaikanhakijat voisivat vetää erilaisia liikuntaryhmiä ja työskennellä esimerkiksi vastaanottokeskuksen sisällä muun muassa kirpputorilla.

Ihannetilanne

Haastateltavien näkemys ihannetilanteesta työtoiminnan osalta on hyvin yhteneväinen. Tietynlainen me-hengen saavuttaminen, töitä tehtäisiin yhteisen hyvän nimessä eikä vastentahtoisesti. Tässä tärkeässä roolissa on turvapaikanhakijoiden aktivoituminen. Turvapaikanhakijoille voisi näin ollen antaa lisää vastuuta työtoiminnan sisällön suunnitteluun, milloin sitä järjestetään ja miksi työtehtävät tehdään. Tämän mahdollistaisi selkeän työtoiminnan toimintamallin luominen, jonka jokainen vastaanottokeskuksessa ymmärtäisi.

Kaikkein tärkeimpänä asiana esiin nousi kuitenkin turvapaikanhakijoiden työllistyminen vastaanottokeskuksen ulkopuolelle. Työ vastaanottokeskuksen ulkopuolella voisi olla esimerkiksi palkkatyötä tai harjoittelua. Vastaanottokeskuksen ulkopuolella työskentely auttaisi turvapaikanhakijoita integroitumaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tämä sama toive on noussut esiin myös turvapaikanhakijoiden toimesta. Vastaanottokeskuksen ulkopuolelle työllistyminen on kuitenkin edelleen harvinaista ja sen lisäämiseen tarvitaan myös työnantajien ja yhteiskunnan apua.

9 Yhteenveto

Tutkimustulosten pohjalta voi tulla siihen tulokseen, että työtoiminnan sisältö on kaikissa tutkimuksessa mukana olleissa vastaanottokeskuksissa melko samankaltainen. Sen sijaan työtoiminnan käytännön toteutuksessa on suuriakin eroja. Tämä selittyy luultavasti sillä, että laki ei juurikaan tarkemmin ohjaa työtoiminnan

toteutusta käytännön tasolla. Myös vastaanottokeskuksien ulkoisilla puitteilla on merkitystä työtoiminnan järjestämisen kannalta.

Työtoimintaa pidetään erittäin tärkeänä turvapaikanhakijoiden henkisen hyvinvoinnin ja arjen mielekkyyden kannalta. Samalla se koetaan ikään kuin vaikeana järjestettävänä, koska mahdollisuudet tarjota erilaisia tehtäviä ovat rajalliset. Eikä esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kokemusta ja ammattitaitoa voida juurikaan hyödyntää. Myös vastaanottokeskuksen ulkopuolelle töihin pääsyä pidetään tärkeänä, vaikkakin melko mahdottomana. Kontakteja sellaisiin paikkoihin, joihin turvapaikanhakijoita otettaisiin harjoitteluun tai ansiotyöhön ei juurikaan ole.

Vastuu työtoiminnan järjestämisestä ja valvonnasta kaatuu vain siitä vastaavien ohjaajien harteille. Työntekijöiden väliltä puuttuu tietynlainen me-henkisyys sekä selkeä yhteinen tavoitteellisuus. Työtoiminnan todellista merkitystä turvapaikanhakijalle ei välttämättä täysin ymmärretä. Työtoiminta tulisi tehdä näkyväksi ja korostaa sen merkitystä turvapaikanhakijoille, vastaanottokeskuksen toiminnalle ja koko suomalaiselle yhteiskunnalle. Olisi tärkeää luoda yhteinen toimintamalli, jonka sisällön jokainen vastaanottokeskuksessa ymmärtää. Sen avulla pystyttäisiin aktivoimaan ja osallistamaan turvapaikanhakijat työtoiminnan suunnitteluun ja käytännön toteutukseen. Tämä edistäisi turvapaikanhakijoiden kotoutumista, mikäli he saavat myönteisen turvapaikkapäätöksen.

Tuloksissa ilmeni myös, että vastaanottokeskuksien henkilökunta piti toisiin vastaanottokeskuksiin vierailuja rikastuttavana. Koettiin, että tällaisia mahdollisuuksia oli kuitenkin melko vähän ja ne vaativat isoja järjestelyitä ja kustannuksia. Yhteistyötä toivottiin nimenomaan eri vastaanottokeskusten ohjaajien välille, koska he tekevät tiivistä työtä turvapaikanhakijoiden arjessa.

10 Pohdinta

Vastaanottokeskuksessa turvapaikanhakija joutuu sopeutumaan monenlaisiin uusiin asioihin, esimerkiksi suomen kieleen ja kulttuuriin, erilaisista lähtökohdista tulleisiin ihmisiin ja uudenlaiseen ympäristöön. Turvapaikanhakijoilla on usein taustalla traumaattisia kokemuksia, epätietoisuutta tulevaisuudesta sekä huoli

lähtömaahan mahdollisesti jääneistä läheisistä. Nämä asiat heikentävät huomattavasti turvapaikanhakijan toimintakykyä ja vaikeuttavat motivoitumista yhteiseen tekemiseen ja työtoimintaan.

Turvapaikanhakija saatetaan siirtää useita kertoja eri vastaanottokeskusten välillä, joissa käytänteet ja ihmiset taas vaihtuvat. Jokainen muutto saattaa aiheuttaa uuden kriisin, kun yritetään sopeutua uusiin toimintatapoihin. Asiakassiirroissa olisi hyvä huomioida, millaiseen keskukseseen turvapaikanhakija mahdollisesti siirtyy tai mitkä ovat olleet toimintatavat vastaanottokeskuksessa, josta turvapaikanhakija on siirtynyt.

Tulosten mukaan on mahdotonta järjestää työtoiminta täysin samalla tavalla kaikissa vastaanottokeskuksissa. Ulkoiset puitteet vaihtelevat suuresti vastaanottokeskusten välillä eikä esimerkiksi ulkotyötoiminnan järjestäminen onnistu joka paikassa samalla tavalla. Turvapaikanhakijoille olisi hyvä kertoa hyvissä ajoin uuden vastaanottokeskuksen toimintatavoista ja käytännöistä. Se helpottaisi sopeutumista uuteen vastaanottokeskukseen.

Opinnäytetyössä halusimme osoittaa, kuinka eri tavalla lain puitteissa työtoimintaa voidaan järjestää ja mitkä ovat työtoiminnan toteutumisen haasteita ja mitkä mahdollisuuksia. Koimme aiheen tärkeäksi turvapaikanhakijoiden psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kannalta. Aiheesta ei ole juurikaan tutkittua tietoa, joten halusimme tehdä työstämme sellaisen, että siitä voisi olla hyötyä vastaanottokeskuksille ja niiden henkilökunnalle.

Tiedon vähäisyys ja etenkin ajantasaisten kirjallisten uupuminen turhautti, sillä tuoretta tietoa ei turvapaikanhakijoista juurikaan ole. Opinnäytetyömme kannalta osoittautui järkeväksi valikoida mukaan tutkimukseen vain muutama vastaanottokeskus. Halusimme saada mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa työtoiminnasta, joten päädyimme laadulliseen tutkimusmenetelmään. Tämä mahdollisti yksilöllisen ja laajan tiedon keruun, josta oli helppoa poimia pääkohdat.

Sosiaaliohjaajien ja -työntekijöiden tuottama tieto jäi kokonaan opinnäytetyöstämme pois. Tulosten perusteella jäimme pohtimaan, kuinka sosiaalipuolen henkilökunnan ja ohjaajien välistä tiedonkulkua sekä yhteistyötä voisi parantaa työ-

toimintaan liittyen. Mietimme, miten sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kartoittavat turvapaikanhakijan ammatillista osaamista ja työtaustoja. Kuka voisi olla vastaanottokeskuksessa se henkilö, joka loisi mahdollisia kontakteja vastaanottokeskuksen ulkopuolelle harjoittelupaikkoja ja ansiotyötä ajatellen?

Jatkotutkimus opinnäytetyömme pohjalta voisi olla esimerkiksi vastaanottokeskusten välinen tiedonkulku ja yhteisten toimintamallien luominen. Tärkeänä kehittämiskohteenä pidämme ohjaajien ajankäytön tehostamista ja sitä kautta työtoiminnan mahdollisuuksien lisääntymistä. Hyödyllistä olisi myös Maahanmuuttoviraston laatimat kirjalliset ohjeistukset vastaanottokeskuksille työtoiminnan sisällöstä ja järjestämisestä. Näiden pohjalta jokainen vastaanottokeskus voisi laatia oman toimintamallin työtoiminnan järjestämisestä esimerkiksi perehdytyskansi-oon.

Lähteet

Drake, S. 2010. Maahanmuuttaja kulttuurityössä. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Dublin asetus 2 343/2003. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=URISERV%3A133153> Luettu 10.10.2017.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. 1. Painos. Helsinki: Edita.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746> Luettu 10.10.2017.

Lukkaroinen, R. 2005. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus "Muutos on pysyvä olotila". <http://www.temaasyl.se/Documents/Offentliga%20dokument%20%C3%B6vriga%20EU/Mutos%20on%20pysyv%C3%A4%20olotila.pdf> Luettu 17.10.2017.

Maahanmuuttovirasto 2017a. Turvapaikka Suomesta. Turvapaikan hakeminen. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen Luettu 10.10.2017.

Maahanmuuttovirasto 2017b. Turvapaikanhakijoiden vastaanottotoiminta Suomessa. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta Luettu 10.10.2017.

Maahanmuuttovirasto 2017c. Turvapaikanhakijan työnteko-oikeus. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/tyonteko-oikeus Luettu 10.10.2017.

Maahanmuuttovirasto 2017d. Vastaanottoraha. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta/vastaanottoraha Luettu 26.10.2017.

Maahanmuuttovirasto 2017e. Vastuut ja roolit vastaanottotoiminnan järjestämisessä Suomessa. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta/vastuut_ja_roolit Luettu 10.10.2017.

Pakolaisneuvonta 2009. Käsitteitä. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106 Luettu 15.10.2017.

Pakolaisneuvonta 2013. Turvapaikanhakijan asema Suomessa. <http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=66> Luettu 10.10.2017.

Pakolaisneuvonta 2017. Turvapaikkamenettely Suomessa. <http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=35> Luettu 10.10.2017.

Perälä, L. 2017. Johtaja. Imatran vastaanottokeskus. Imatra. Haastattelu 27.9.2017.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Kuntouttava työtoiminta. <http://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta> Luettu 13.10.2017.

Tanska, V. 2017. Vastaava ohjaaja. Inkeröiden vastaanottokeskus. Inkeröinen. Haastattelu 19.9.2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017a. Käsitteet. <https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/tyokalut/kasitteet> Luettu 15.10.2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017b. Maahanmuuttajien mielenterveys. <https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-mielenterveys> Luettu 10.10.2017.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-4. Painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Luettu 17.10.2017.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2017. Lait ja kansainväliset sopimukset. <http://tem.fi/lait-ja-kansainvaliset-sopimukset> Luettu 15.10.2017.

Valtiolle.fi 2015. Joutsenon vastaanottokeskus. https://www.valtiolle.fi/fi-FI/Tyonantajat_ja_tyontekijat/Sisaministerio/Joutsenon_vastaanottokeskus Luettu 14.8.2017.

Virsta. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. <https://www.stat.fi/virsta/tke-ruu/01/07/> Luettu 31.10.2016.

Sosiaali- ja terveysala

Työtoiminta vastaanottokeskuksissa

Olemme kolmannen vuoden sosionomi (AMK) -opiskelijoita Saimaan Ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyön kevään 2017 aikana. Opinnäytetyösämme tutkimme, kuinka työtoiminta toteutuu eri vastaanottokeskuksissa. Miten ja minkälaista työtoimintaa vastaanottokeskuksissa on järjestetty asiakkaille, ja mitä mahdollisuuksia ja haasteita siihen liittyy.

Työtoiminta ja sen merkitys ovat turvapaikanhakijoille suuressa roolissa turvapaikkaprosessin aikana. Työtoiminta lisää arjen mielekkyyttä ja tuo rutiineja, sekä pitää myös ajatukset hetken aikaa poissa prosessista.

Tutkimusta varten tarvitsemme haastateltavaksi vastaanottokeskusten työntekijöitä, joilla on kokemusta ja tietoa oman yksikkönsä työtoiminnasta. Haastattelut toteutetaan ryhmähaastatteluina ja haastattelut nauhoitetaan. Kerätyn aineiston käsittelemme nimettömänä ja luottamuksellisesti. Hävitämme kerätyn aineiston opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen. Osallistujilla on halutessaan mahdollisuus saada valmis opinnäytetyö paperiversiona.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistujilla on mahdollisuus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa.

Jos haluatte lisätietoja tutkimuksesta, voitte olla yhteydessä meihin joko puhelimitse tai sähköpostitse.

Saimaan ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) -opiskelijat:

Heli Ihalainen
heli.ihalainen@student.saimia.fi

Tanja Smal
tanja.smal@student.saimia.fi

Olga Takoja
olga.takoja@student.saimia.fi

1. Millaista työtoimintaa vastaanottokeskuksessa on?

- Miten yksilölliset tarpeet ja kyvyt huomioidaan?
- Miten turvapaikanhakijat suhtautuvat työtoimintaan?
- Edistääkö työtoiminta mielestänne turvapaikanhakijoiden toimijuutta ja hyvinvointia, ja jos edistää niin miten?

2. Miten työtoiminta on käytännössä järjestetty?

- Millaiset seikat vapauttavat turvapaikanhakijan velvoitteesta osallistua työtoimintaan?
- Miten perheiden rakenne on huomioitu työtoimintaa suunniteltaessa?
- Miten työtoiminnan toteutumista valvotaan?
- Miten turvapaikanhakijaa kannustetaan ja miten palkitaan tehdystä työstä?
- Minkä verran työtoimintaa on?
- Onko kaikille samat ajat ja tehtävät?
- Millaisia haasteita asiakassiirrot aiheuttavat työtoiminnan toteutumiseen?
- Miten osallisuus huomioidaan työtoimintaa suunniteltaessa?

4. Mitä kehitettävää olisi?

- Suurimmat haasteet?
- Miten koette voivanne vaikuttaa työtoiminnan sisältöön ja toimivuuteen?
- Mitkä ovat toimiviksi todettuja käytänteitä ja miksi? entä toimimattomia?

5. Millainen olisi ihanne tilanne työtoiminnan osalta?

- Mikä motivoi työntekijöitä?
- Mikä motivoi turvapaikanhakijoita?